

Wrocław 30.10.2019 r.

dr hab. Arkadiusz Lewicki, prof. UWr
Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Wrocławski

Recenzja rozprawy doktorskiej magister Katarzyny Sobieraj
Communicative Construction of the Euro Crisis in the Press:
Political Debate in Poland, Germany and the United Kingdom
(Komunikacyjny konstrukt kryzysu waluty euro.

Analiza debaty politycznej w prasie codziennej w Polsce, Niemczech i Wielkiej Brytanii)

Praca doktorska magister Katarzyny Sobieraj, co zostało wielokrotnie podkreślone w tekście, stanowiła część międzynarodowego projektu badawczego *Kryzys euro, relacje mediów i postrzeganie Europy w UE*, prowadzonego przez Instytut Reutersa na Uniwersytecie Oksfordzkim w Wielkiej Brytanii (2010-2012). Dlatego też dysertacja została napisana w języku angielskim. Oba te fakty wpłynęły niewątpliwie na zawartość pracy i są zarówno źródłem jej zalet, jak i pewnych wad, które w ostatecznej wersji rozprawy się znalazły.

Trzeba jednak już na wstępie zaznaczyć, że praca jest solidnym opracowaniem, poprawnym metodologicznie i podejmującym interesujący problem badawczy. Spełnia więc wymogi stawiane pracom doktorskim i jest niewątpliwie rozprawą świadczącą o samodzielności naukowej Autorki.

Rozprawa składa się z ośmiu rozdziałów, poprzedzonych wstępem i zakończonych podsumowaniem, zawiera także bibliografię i listę artykułów, które stanowiły materiał źródłowy. Pierwsze trzy zasadnicze rozdziały mają charakter teoretyczno-metodologiczny. Autorka, jako podstawową metodę wybrała Krytyczną Analizę Dyskursu, która szczegółowo została opisana w rozdziale II. Przywołane zostały najważniejsze stanowiska badawcze, magister Sobieraj umiejętnie

przedstawiła założenia tej metodologii badawczej, wybierając funkcjonalnie najistotniejsze elementy, które potem stanowiły podstawę przeprowadzonej przez nią analizy.

Rozdział trzeci poświęcony jest opisowi teorii mediów. Doktorantka przywołuje kilka kluczowych pozycji, między innymi *Four Theories of the Press* (1956) Sieberta, Petersona i Schramma, a także książkę Hallina i Maciniego, w których opisano w sposób ramowy systemy medialne poszczególnych rejonów Europy i świata. Choć w moim odczuciu pozycje te wymagają bardziej krytycznego podejścia, to jednak funkcjonują dość powszechnie w dyskursie medioznawczym i przywołane zostały w sposób funkcjonalny, stanowiąc punkt wyjścia dla dalszych rozważań.

Rozdział czwarty to opisanie zasad doboru materiału, który w kolejnych rozdziałach był analizowany. Metoda doboru gazet, które poddawane były badaniu, wynikała w sporej mierze z zasad przyjętych w projekcie prowadzonym przez Instytut Reutersa na Uniwersytecie Oksfordzkim, w którym doktorantka brała udział. Sam pomysł, by wybrać dzienniki o podobnych profilach, wydaje się trafny, choć nie wydaje się on idealny, choćby ze względu na różne tradycje funkcjonowania prasy w wybranych krajach. O ile „Financial Times”, z nakładem blisko 200 tysięcy egzemplarzy i tradycją trwającą ponad 120 lat, jest wciąż jednym z ważniejszych brytyjskich dzienników, o tyle „Puls Biznesu”, rozchodzący się w nakładzie niecałych 10 tysięcy egzemplarzy trudno uznać za tytuł niezwykle istotny na polskim rynku prasowym. W analizie pominięto również polski tabloid „Fakt” – dziennik o największym nakładzie. Argument, że dziennik nie ma wersji elektronicznej, można zrozumieć, choć trudno go uznać za w pełni naukowy. W dodatku pominięcie gazety czytanej przez największą liczbę Polaków chyba nieco zaburza wiarygodność badań, które w założeniu miały analizować porównywalne tytuły. W badaniu wyraźnie, w moim odczuciu, brakuje polskiego odpowiednika niemieckiego tabliodu „Bild” i brytyjskiego „The Sun”.

Kolejne rozdziały to pogłębiona analiza wybranych tekstów prasowych. Autorka wybrała kilka głównych problemów, które stały się hasłami porządkującymi strukturę tej części rozprawy. Odwołując się do głównych założeń Krytycznej Analizy Dyskursu, sprawdziła, w jaki sposób polska, niemiecka i brytyjska prasa odniosły się do problemu „kryzysu strefy euro”, wskazała na najważniejszych „graczy i społecznych aktorów”, którzy pojawiają się w dyskursie prasowym, zbadała najważniejsze metafory, jakie były używane w opisie zjawiska itp. Część tę można uznać

za skonstruowaną poprawnie, pani magister Sobieraj wykazała się dużymi zdolnościami analitycznymi, umiejętnością prowadzenia uporządkowanego rozumowania, mimo wielości wątków, które pojawiają się w jej pracy. Na podkreślenie zasługuje także fakt, że Autorka swobodnie posługuje się trzema językami, potrafi odczytywać konteksty kulturowe związane z polskim, brytyjskim i niemieckim dyskursem prasowym, samodzielnie dokonuje nie tylko przekładu językowego, ale i interkulturowego.

Praca kończy się podsumowaniem i wskazaniem ograniczeń przeprowadzonych badań oraz wskazówkami, które obszary dyskursu na temat „europejskiego kryzysu” powinny być jeszcze zbadane. Autorka słusznie zauważa, że pewnym wyzwaniem byłoby zarówno geograficzne, jak i chronologiczne rozszerzenie prowadzonych przez nią (i zapewne innych członków zespołu badawczego) analiz.

Pracę kończy – jak już wspomniałem – bibliografia i wykaz artykułów, które stanowiły materiał źródłowy. Autorka w całej pracy posługuje się nawiasowym stylem przypisów, charakterystycznym dla piśmiennictwa anglosaskiego. Warto jednak poprawić bibliografię i niektóre przypisy. Z zauważonych przeze mnie błędów niewątpliwie należałoby wyróżnić artykuły, wykorzystane w pracy, które znajdują się w monografiach zbiorowych. Na przykład cytowana na stronach 44-48 książka *Rynki medialne wybranych państw Europy Zachodniej. Regulacje, Struktura, Przemiany* jest zbiorem tekstów różnych autorów, a nie autorską książką Katarzyny Konarskiej, która była redaktorem tego tomu i autorką jednego z artykułów. Podobnie wygląda przywołanie książki *The Communicative Construction of Europe: Cultures of Political Discourse, Public Sphere, and the Euro Crisis* wykorzystywanej w rozprawie wielokrotnie, której autorstwo zostało przypisane Andreasowi Heppowi, choć był on tylko jednym z sześciu autorów cytowanego tomu. Dobrym obyczajem naukowym jest wskazanie autorów poszczególnych artykułów zamieszczonych w tomie zbiorowym i przywołanie, choć w bibliografii, współautorów dzieł wieloautorskich.

Przywołane powyżej przykłady to jedne z nielicznych uchybień edytorskich, jakie pojawiają się w pracy. Choć w tak obszernym tekście, w którym użyte zostały trzy różne języki, pewne drobne potknięcia są zapewne nieuniknione (np. na stronie 87 pojawiają się „literówki” – „Maiusz” zamiast „Mariusz” czy „wolnionym” zamiast „zwolnionym”), to jednak cała rozprawa

utrzymana jest w stylu naukowym i pod względem językowym oraz edytorskim jest starannie dopracowana.

Równie poprawna jest merytoryczna warstwa pracy. Analiza dyskursu wybranych dzienników wydawanych w Polsce, Niemczech i Wielkiej Brytanii jest interesująca i pomysłowa. Autorka bardzo konsekwentnie prowadzi swój wywód, trzymając się wyznaczonych przez siebie ram pojęciowych. Szczególnie interesujący wydaje się rozdział, w którym magister Sobieraj analizuje najczęściej pojawiające się metafory używane do opisu kryzysu strefy euro. Porównania do „katastrofy naturalnej”, „choroby” czy „wojny” pojawiające się w prasie świetnie pokazują, w jaki sposób kształtowany był dyskurs na omawiany w pracy temat. Równie interesujące wydaje się wpisanie dyskusji o sytuacji w Grecji czy Włoszech, które były głównymi wydarzeniami omawianymi w rozprawie, w dyskurs neoliberalny i wskazanie na najważniejsze aspekty tego „stylu ideologicznego” tworzenia komunikacji.

Pomimo różnych zalet rozprawa doktorska pozostawia czytelnika z pewnym poczuciem niedosytu. Jak twierdzi sama autorka w polskiej wersji streszczenia pracy: „Głównie pytania badawcze obejmują: 1. Czy dyskurs o kryzysie euro w prasie polskiej, brytyjskiej i niemieckiej był zbieżny czy rozbieżny?, 2. Jeśli był zbieżny, jaką dominującą ideologię reprezentował?, 3. Jeśli był rozbieżny, jakie były linie, wzdłuż których powstały podziały?”. (s. 228). Trudno jednak w dysertacji magister Sobieraj znaleźć bezpośrednie odpowiedzi na te pytania. Rozumiem, że w ostatecznej wersji pracy, prawdopodobnie z powodu założeń projektu, w którym Autorka brała udział, te problemy stały się znacznie mniej istotne. Głównym brakiem, który dostrzegam w rozprawie, jest właśnie śladowe zarysowanie wyraźnego podziału według kryteriów geograficznych, ideologicznych czy związanych z profilem poszczególnych gazet. Choć w dysertacji autorka w kilku fragmentach próbuje sygnalizować różnego typu różnice, to jednak brakuje mi wyraźniejszego ich wyartykułowania. Autorka odtworzyła dyskurs na temat kryzysu strefy euro, pojawiający się we wszystkich badanych dziennikach, wybierając (zresztą zapewne zgodnie z założeniami projektu i zamysłem całej pracy) raczej zbieżne tematy, wątki czy metafory pojawiające się w dość arbitralnie w poszczególnych rozdziałach wybranych artykułach, szukając podobieństw i ignorując nieco różnice. Należy żałować, że w pracy problem różnic w dyskursie został pominięty, a z pewnością nie został wystarczająco podsumowany. Bardzo byłbym ciekaw, jak kształtowały się właśnie rozbieżności w tworzeniu komunikatów na temat kryzysu w Grecji

czy we Włoszech, ze względu na to, czy pojawia się on w prasie polskiej, niemieckiej czy brytyjskiej. Czy może ważniejsza od kraju, w którym opisywano europejski kryzys, była na przykład ideologiczno-polityczny profil poszczególnych dzienników? Czy brytyjskie, niemieckie i polskie czasopisma „konserwatywne” w podobny sposób (z zastosowaniem tych samych metafor na przykład) opisywały sytuację w Grecji? Czy była jakaś dająca się uchwycić różnica pomiędzy dyskursem dotyczącym sytuacji we Włoszech gazet skoncentrowanych na finansach („Puls Biznesu”, „Handelsblatt”, „Financial Times”) a tabloidami? W Krytycznej Analizie Dyskursu nadawca komunikatu i sytuacja komunikacyjna odgrywają bardzo istotną rolę. Profil ideologiczny poszczególnych tytułów prasowych, ich charakter, typ czytelnika, do którego poszczególne gazety są skierowane także (a czasami przede wszystkim) definiują typ dyskursu, jaki jest prezentowany. Magister Sobieraj w podrozdziale zatytułowanym *Selection of Newspapers*, podaje kryteria doboru poszczególnych tytułów, które stanowiły bazę materiałów źródłowych. W tej części pracy pojawiają się także krótkie, rzeczowe i poprawne charakterystyki poszczególnych dzienników (jedynym mankamentem wydaje się fakt, że Autorka podaje nakłady omawianych gazet, posługując się statystykami z lat 2017 i 2018, a nie z badanego przez nią okresu). Jednak w dalszej części pracy różnice pomiędzy poszczególnymi tytułami w zasadzie nie są artykułowane. Co prawda w poszczególnych rozdziałach Autorka czasami wspomina o profilu ideologicznym danego czasopisma, ale czyni to trochę mimochodem, w rozprawie brakuje mi wyraźnego zaznaczenia różnic pojawiających się w dyskursach prowadzonych przez poszczególnych nadawców.

Rozumiem, że nie sposób w jednej pracy przedstawić wszystkich możliwych aspektów opisywanego zjawiska i autorka przyjęła raczej scalającą niż różnicującą perspektywę badawczą. W ramach określonego projektu rozprawa pani magister Katarzyny Sobieraj niewątpliwie spełnia wymogi stawiane pracom doktorskim. Jak już wspominałem, moje uznanie budzi solidność prowadzenia wywodu, umiejętne posługiwanie się tekstami opublikowanymi w trzech różnych językach, konsekwencja w posługiwaniu się Krytyczną Analizą Dyskursu. Uwagi krytyczne, które zostały sformułowane w powyższej recenzji nie zmieniają mojej wysokiej oceny rozprawy *Komunikacyjny konstrukt kryzysu waluty euro. Analiza debaty politycznej w prasie codziennej w Polsce, Niemczech i Wielkiej Brytanii* i uważam, że po wprowadzeniu pewnych poprawek powinna ona zostać opublikowana, stanowi bowiem niezwykle interesujące opracowanie tematu istotnego z politycznej, socjologicznej, medioznawczej i językoznawczej perspektywy – dysertacja, w moim

odczuciu sytuuje się bowiem na przecięciu tych różnych dyscyplin naukowych. Fakt, że praca napisana jest w języku angielskim dodatkowo podnosi jej wartość, łatwiej jej bowiem będzie zaistnieć w międzynarodowym obiegu naukowym.

Podsumowując, uważam, że rozprawa doktorska pani magister Katarzyny Sobieraj spełnia wszystkie wymogi stawiane tego typu pracom naukowym, oceniam ją jednoznacznie pozytywnie i wnoszę o dopuszczenie jej autorki do dalszych etapów postępowania w przewodzie doktorskim.

A. Gasiński